

İRAN'IN SERT GÜCÜ

ABDULLAH YEGİN

İRAN'IN SERT GÜCÜ

ABDULLAH YEGİN

COPYRIGHT © 2016

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama, vd.) yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Uygulama: Erkan Söğüt

Baskı: Turkuvaz Matbaacılık Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Caddesi No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE

Tel: +90 312 551 21 00 | Faks : +90 312 551 21 90

www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43

Eyüp İstanbul TÜRKİYE

Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 1106

Washington D.C., 20036 USA

Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099

www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Kahire

21 Fahmi Street Bab al Luq Abdeen Flat No 19 Cairo EGYPT

Tel: 00202 279 56866 | 00202 279 56985 | @setakahire

İÇİNDEKİLER

ÖZET	7
GİRİŞ	8
İRAN'IN JEOPOLİTİK KONUMU	9
ENERJİ JEOPOLİTİĞİ	12
İRAN'IN SAVAŞ KAPASİTESİ	13
İRAN'IN SAVUNMA STRATEJİSİ	19
SONUÇ	22

YAZAR HAKKINDA

Abdullah YEGİN

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi bölümünden mezun oldu. 2000-2005 yılları arasında İran'da Şii teopolitiği ve Ortadoğu üzerine çalışmalar yaptı. İki kitap çevirisi ve çeşitli tercüme, telif makaleleri yayınlandı. Halen Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsünde Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkiler alanında yüksek lisans yapmaktadır. SETA'da Dış Politika alanında araştırmacı olarak çalışmalarını sürdürmektedir.

ÖZET

Ortadoğu'nun önemli aktörleri arasında yer alan İran bugün Suriye'den Yemen'e, Irak'tan Lübnan'a kadar birçok ülkede doğrudan ya da dolaylı dahil olduğu mücadelelerde etkili olabilmek için bütün gücünü kullanmaktadır. Bu yüzden özellikle son yıllarda birçok noktada somut görünürlüğü artan ve değişik güç unsurlarıyla etkin varlık gösteren İran'ın sert gücünün analizi önem kazanmaktadır. Özellikle bölgede fay hatlarının gittikçe derinleştiği, mücadelenin dozunun artarak sıcak çatışmaya ve fiili savaşa dönüştüğü dikkate alındığında söz konusu mücadele ve çatışmanın önemli aktörleri arasında başı çeken İran'ın ne türden sert güç enstrümanlarına sahip olduğunun tespit edilmesi gerekmektedir. İran'ın coğrafi konumu, stratejik noktalara hâkimiyeti, enerji kaynakları ve yolları konusundaki avantajları, askeri gücü, benimsediği savunma konsepti ve vekalet savaşlarındaki rolü gibi sert güç unsurlarının incelenerek konuya dair genel bir çerçeve çizilmesi İran'ın sınır ötesi çatışmalardaki avantaj ve zayıf noktalarının tespitinin yanında bu tavır ve yaklaşımını ne ölçüde sürdürebileceğine dair öngöründe bulunmak açısından da faydalı olacaktır.

Bu analizde, İran'ın coğrafi konumu, stratejik noktalara hakimiyeti, enerji kaynakları ile ilişkisi, askeri gücü, benimsediği savunma konsepti ve vekalet savaşlarındaki rolü gibi sert güç unsurları incelenecektir.

GİRİŞ

Uluslararası ilişkilerin en önemli kavramlarından biri olan güç ve gücün rolü, doğası ve sınıflandırması konusunda teorisyenler arasında ihtilaflar mevcut olsa da güç; en genel ve öz yaklaşımla ötekinin eylem ve düşüncesi üzerinde kurulan etki olarak tanımlanabilir. Herhangi bir aktör öteki üzerinde etkili olma konumunu elde edebilmek için gerekli ekonomik, politik ve askeri kapasiteye sahip olmalıdır.¹ Güç kavramının anlaşılması hususunda dikkat edilmesi gereken önemli nokta onun zor, nüfuz ve iktidar gibi kavramlarla birlikte nasıl kullanıldığı meselesidir.² Tüm bu kavramlar birbiriyle iç içe geçmiş görünse de her birinin diğerinden, ayrıca güç kavramından farklı anlamlar taşıdığı ve gücün tüm bunları kullanma potansiyeli anlamına geldiği önemli bir ayrıntıdır.

Bir ülkenin gücü onun nüfus, doğal kaynaklar, ekonomi, ordu, moral değerler ve tarihsel mirası gibi birçok unsurun toplamıdır. Tüm bu unsurlar belli sınıflandırmalara tabi tutulup tasnif edilerek güce dair farklı yaklaşımlar ortaya konmuşsa da temelde gücü “yumuşak güç” ve “sert güç” olarak iki ana başlıkta toplamak mümkündür. Daha çok gücün

soyut boyutuna işaret eden yumuşak gücün kaynakları din, değerler, inançlar, ideoloji ve bilim iken elinizdeki çalışmanın odak noktasını oluşturan ve gücün somut boyutuna işaret eden sert gücün kaynakları ise doğal kaynaklar, toplum, sermaye, askeri kapasite ve savaş yeteneği gibi özelliklerdir.³ Gücün bu türü güç sahibinin elindeki coğrafi, askeri ve ekonomik kapasiteden faydalananarak ötekini etkilemeyi içerir. Neticesi de öteki ülkenin devlet adamları, seçkinleri ve halkı üzerinde caydırıcılık tesiri oluşturmaktır. Çünkü güçlü devletin üstünlüğü, muhatabının karşısında sahip olduğu avantajı onu etkileyecek şekilde kullanabilmesine bağlıdır.⁴ Bu doğrultuda denilebilir ki jeopolitik konum, ekonomik güç ve askeri kapasite gibi unsurlar sert gücün somut örnekleri olup ötekinin davranışlarının değiştirilmesi için bunlardan faydalanılır.

İran ve İran’ın sert gücü söz konusu olduğunda da yukarıda bahsi geçen unsurlar elbette geçerlidir. Bu unsurların tamamı az ya da çok İran’ın sert gücünü oluşturan etmenler olarak yerlerini alırlar. Bu çalışmada İran’ın sert gücünü belirleyen en önemli ve temel unsurlar tahlil edilecektir. Bunlar; coğrafi konumu ve özellikle de enerji havzaları ile ilişkisi ile birlikte İran’ın jeopolitik önemi, ekonomik gücü, askeri operasyon kabiliyeti ve silah kapasitesidir. İran’ın ekonomik gücünün büyük oranda enerji kaynaklarına dayanıyor olmasından dolayı yer yer ekonomik gücü ile jeopolitik konumuna dair tahliller kaçınılmaz olarak iç içe geçecektir. Askeri operasyon kabiliyeti bölümünde herhangi bir devletten İran’ı farklı kılan asimetrik savaş taktikleri ve paramiliter yöntemleri ile ilgili yaklaşımlar ele alınacaktır. Son olarak ise İran’ın silah kapasitesi ve bu kapasitenin asimetrik savaş konseptindeki yeri irdelenecektir.

1. Hüseyin Dahşiyi, *Siyaset-i Harici-yi Amerika Der Asya*, (Neşr-i Ebrar Muassır, Tahran: 1382), s. 37.

2. Ayet Muzafferî, *Reviş Şinasi ve Amuzeş-i Tahlil-i Siyasi*, (Neşr-i Zemzem Hidayet, Kum: 1386), s. 38.

3. Ali Muhammed İsmaili, *Ceng-i Nerm Der Hemin Nezdiki*, (Neşr-i Saki, Tahran: 1391), s. 8.

4. Muhammed Rıza Hafizniya, *Usul ve Mefahim-i Keopolitik*, (Neşr-i Payay, Meşhed: 1385), s. 257.

İRAN'IN JEOPOLİTİK KONUMU

İran Dış Politikasında Jeopolitik Yaklaşım

Jeopolitik kuram, uluslararası ilişkilerde geleneksel yaklaşımlardan birisidir. Genel hatlarıyla insan ile doğa, milli güç ile coğrafya arasındaki ilişki ve çevresel unsurların değişim olanağının insani ve milli ihtiyaçları karşılama dengesi ile ilgili incelemelerde bulunur.

Bir dış politika kavramı olarak jeopolitik ise ülkelerin dış politikalarının coğrafi unsurlara dayanarak nasıl şekilleneceği ile ilgilendir. Denebilir ki coğrafi etken ve unsurlar bir ülkenin milli gücü ve dış politikasının şekillenmesinde tayin edici role sahiptirler. Ülkelerin dış politikalarındaki davranışlarını coğrafi şartlara bağlı görenlerin sayısı az değildir. Çünkü coğrafi durum bir ülkenin mevcut seçeneklerinin düzenleyicisidir ve dış politikasının sınırlarını belirler.

İran dış politikası söz konusu olduğunda da ülkenin jeopolitik konumunun belirleyici rolü açıkça ortadadır. İran'ın dış politikasının temelini İran'ın tarihi ve kültürel coğrafyasının özelliklerine dayandığını düşünen birçok araştırmacıya göre bu politika sabit ve değişmez unsurların etkisi altında olup bu unsurlar onun fiziki ve sosyal çevresinden kaynaklanmaktadır. Bütün bu araştırmacılar jeopolitik konumun İran dış politikasında tayin edici role sahip olduğu konusunda hemfikir olsalar da bunların her birisi başka bir coğrafi unsurı öne çıkarır. Bazıları İran dış politikasının en önemli kaynağının İran'ın coğrafi konumu ve sahip olduğu yer altı kaynakları olduğuna inanırken bazıları daha özel bir tanımla İran'ın sosyal çevresini, tarihi ve kültürel kaynaklarını daha çok öne çıkarırlar. Bazı coğrafi deterministler ise İran dış politikasının tek kaynağının insani ve tabii coğrafyası olduğuna inanırlar. Bunlara göre İran dış politikası devrim öncesi ve sonrasında hiçbir farklılık yaşamamıştır. Regim değişikliği bile bu konuda bir etkide bulunamamıştır.

Burada İran'ın jeopolitik ve jeostratejik konumunu güçlendiren ve önemli bir aktör olmasını sağlayan coğrafi imkânlar iki temel alanla ilgili olarak ele alınmıştır. Bunlardan birincisi İran'ın sahip olduğu uzun sahiller ve bu sahillerin stratejik noktaları ile Orta Asya ile Kafkasların uluslararası ulaşım yolunun üzerinde olması iken, ikincisi ise iki büyük enerji havzasında yer almasıdır.

Uzun Sahiller ve Stratejik Noktalara Hâkimiyet

İran'ın Hazar Denizi, Umman Denizi ve Basra Körfezi'ne komşu olması kendisine deniz ulaşımı ve sevkiyatında büyük kolaylık ve de fırsat sağlamaktadır. Kafkaslar, Basra Körfezi, Umman Denizi ve Hint Okyanusu havzası, İran Plato-su havzası, Orta Asya havzası ve Hazar havzası İran'ın mücavir jeopolitik alanları arasında sayılabilir. Aynı şekilde Basra Körfezi'nde çok önemli adalara sahip olması ve Hürmüz Boğazı'na hakim konumda bulunması ülkenin coğrafi konumunu çok daha önemli hale getirmektedir.⁵ Öte taraftan İran Hazar Denizi'nde Astara'dan Hüseyin Kuluhan Körfezi'ne uzanan uzun sahillere, Basra Körfezi'nde Fav Ağzından Bender Abbas'a ve Umman Denizi'nde Bender Abbas'tan Bender Gevader'e uzanan uzun sahillere sahiptir.⁶ Bu durum İran'ın coğrafi önemini daha da artırmıştır. Buna göre Hazar sahillerinin bir yandan Avrupa-Orta-doğu yolunun, diğer taraftan Kafkaslar ve Orta Asya yolunun üzerinde olması İran'ın sert gücü üzerinde olumlu etkide bulunmaktadır. Yani İran bir yandan Avrupa ve Uzakdoğu arasında bir köprü vazifesi görürken diğer taraftan Orta Asya ve Kafkaslar'daki karasal ülkelerin uluslararası sulara ulaşım güzergâhı üzerindedir. Bu durum İran'a oldukça önemli bir avantaj sağlamaktadır.⁷ Aynı şekilde Basra Körfezi ile Umman Denizi'nde sı-

5. Mihran Purmihriani, *Çalışma-yı Jeopolitik-i İran Der Merzha-yı Peyramun*, (Neşr-i Noaver, Tahran: 1389), s. 39-41.

6. Muhammed Hüseyin Mesud, *Merzha-yı İran*, (Neşr-i Danışgah-ı Efseri ve Terbiyet-i Pasdari İmam Hüseyin, Tahran: 1391), s. 292, 414, 660.

7. Mihran Purmihriani, *Çalışma-yı Jeopolitik-i İran Der Merzha-yı Peyramun*, (Neşr-i Noaver, Tahran: 1389), s. 40.

HARİTA 1: HAZAR BÖLGESİNDEKİ PETROL VE DOĞALGAZ KAYNAKLARI

Kaynak: <https://prod01-cdn07.cdn.firstlook.org/wp-uploads/sites/1/2016/01/Shia-and-Oil-Ig.jpg>

HARİTA 2: ORTADOĞU'DA PETROL VE DOĞALGAZ BORU HATLARI

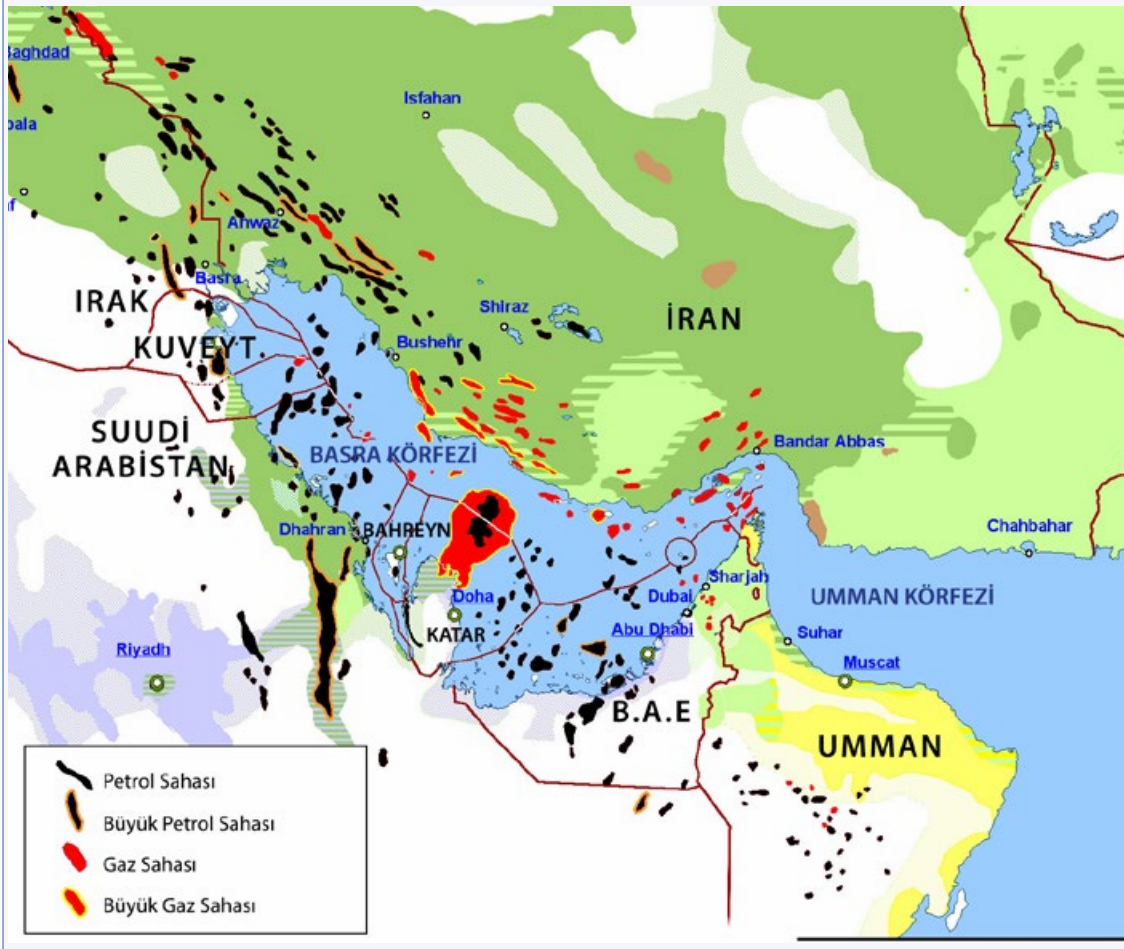
Kaynak: <http://petroleuminsights.blogspot.com.tr/p/maps.html#.VpeaAPmLSM8>

HARİTA 3: BASRA KÖRFEZİ

Kaynak: <http://www.heritageinstitute.com/zoroastrianism/hormozgan/peoplePlaces1.htm>

HARİTA 4: BASRA BÖLGESİNDEKİ PETROL VE DOĞALGAZ KAYNAKLARI

Kaynak: <https://prod01-cdn07.cdn.firstlook.org/wp-uploads/sites/1/2016/01/Shia-and-Oil-Ig.jpg>

nırları olması ve Hürmüz Boğazı ve adalar gibi stratejik noktalara hakim olması İran'ın jeostratejik önemini artırmaktadır (Harita 3). Bu sahaların dünya enerji transferindeki hayati konumu da buna eklendiğinde İran'ın jeopolitik önemi katlanmaktadır.

İki Büyük Enerji Havzası İçerisinde Yer Alması

İran, Basra Körfezi ve Hazar Denizi'ndeki rolü dikkate alındığında toplamda dünyada bilinen petrolün ve doğalgazın önemli bir miktarı üzerinde etkili bir aktördür (Harita 1 ve 4). Hazar bölgesi enerjisindeki payı Basra Körfezi'ndeki kadar olmasa da buradaki kaynakların dünyaya arzında İran'dan daha iyi bir güzergah alternatif olmaması İran'ın enerji jeopolitiğindeki gücünü artırmaktadır.⁸

Hem Batı'nın hem Doğu'nun petrol ve doğalgaza olan şiddetli ihtiyacı bu iki havzayı tüketici ülkelere enerji transferinde hassas stratejik konuma yükseltmiştir. Buna göre İran'ın büyük enerji havzasının üzerinde olması, uluslararası alanda baskı oluşturabilmesi veya kendisine yönelen baskıları savması açısından önemli bir avantaj sağlamıştır. Çünkü petrol ve doğalgaz geçişini engelleme tehdidi dünyayı büyük bir krizle karşı karşıya bırakma potansiyeline sahiptir. Bu özellik İran'ın küresel düzeyde sahip olduğu önemli bir sert güç örneğidir. İran, Hürmüz Boğazı'na hâkim konumundan dolayı bir kriz anında boğazı ulaşımına kapatma imkânına sahiptir. Bunu mayın döşeme, gemi batırma gibi birçok yöntemle gerçekleştirebilecektir. Bunun gerçekleşmesi Basra Körfezi petrolünün oradan çıkmaması ve dünyanın büyük bir enerji krizi ile karşı karşıya kalması anlamına gelir. İran aynı şekilde tüm bölgenin deniz ve karadaki rafineri ve petrol tesislerini vurma kapasitesine sahiptir. Bu, aynı zamanda İran'ın ABD karşısındaki asimetrik savaşının da bir parçasıdır. Böylesi bir girişim petrol fiyatlarını fahiş noktalara çekecek ve küresel eko-

TABLO 1. OPEC HAM PETROL REZERVLERİ, 2014 YILI SONU (MİLYAR VARİL, OPEC PAYLARI)		
Venezuela	299,95	%24,9
Suudi Arabistan	266,58	%22,1
İran	157,53	%13,1
Irak	143,07	%11,9
Kuveyt	101,50	%8,4
Birleşik Arap Emirlikleri	97,80	%8,1
Libya	48,36	%4,0
Nijerya	37,07	%3,1
Katar	25,24	%2,1
Cezayir	12,20	%1,0
Angola	8,42	%0,7
Ekvador	8,27	%0,7

Kaynak: http://www.opec.org/opec_web/en/data_graphs/330.htm

nomiyi büyük bir krizle karşı karşıya bırakacaktır.⁹ Sadece Hürmüz Boğazı'nın kapatılması ve enerji transfer güzergâhının tehlikeye düşmesinin bile petrol varil fiyatlarını 200 ila 300 dolar civarına çıkarabileceği iddia edilmektedir. Küresel ekonomik facia için bu bile başlı başına yeterlidir.¹⁰

ENERJİ JEOPOLİTİĞİ

Siyasi coğrafya açısından bakıldığında bir ülkenin gücü ve kapasitesi sahip olduğu doğal kaynaklarla doğrudan ilintilidir. Sahip olunan enerji kaynaklarından doğru bir şekilde istifade edilmesi bir devletin milli gücünün önemli unsurları arasında sayılmaktadır. Bu kaynak ve imkânlar daha çok sahip olan her devlet bölgesel olaylarda daha çok etkili olmaktadır. İran bütün dünya için büyük öneme sahip petrol ve doğalgaz rezervlerine sahiptir. Günümüz sanayi dünyasında enerjiye duyulan ihtiyaç büyük devletlerin güç dengelerinde önemli değişimlere yol açmıştır. Örneğin büyük petrol ve doğalgaz rezervleri bulunan Basra Körfezi'nde enerjinin kontrolü ve transferi büyük güçler arasında şiddetli rekabete yol açmaktadır. Aynı şekilde bu bölgede yer alan

8. Damenpak Cami Murtaza, *Diplomasi-yi İktisadi-yi Cumhuri-yi İslami-yi İran Der Asya-yı Merkezi*, (Neşr-i Vezart-i Umur-u Hariciye, Tahran: 1388), s. 225.

9. Michael V. Rienzi, "Iran's Response to a U.S. Attack", *Small Wars Journal*, 17 Şubat 2012, <http://smallwarsjournal.com/jrn/art/irans-response-to-a-us-attack>, (Erişim tarihi: 26 Ocak 2016).

10. <http://goo.gl/ZGdDsn>

TABLO 2. DOĞALGAZ REZERVLERİ

ÜLKE ADI:	1992 YILI SONU - TRİLYON METRE KÜP	2002 YILI SONU - TRİLYON METRE KÜP	2011 YILI SONU - TRİLYON METRE KÜP	2012 YILI SONU - TRİLYON FEET KÜP	2012 YILI SONU - TRİLYON METRE KÜP	TOPLAMDA PAYI	R/P ORANI
İran	20,7	26,7	33,6	1187,3	33,6	18,00%	*
Rusya Federasyonu	N/A	29,8	32,9	1162,5	32,9	17,60%	55,6
Katar	6,7	25,8	25	885,1	25,1	13,40%	*
Türkmenistan	N/A	2,3	17,5	618,1	17,5	9,30%	*
ABD	4,7	5,3	8,8	300	8,5	4,50%	12,5

petrol ihracatçısı devletlerin çoğu aslında petrol ve doğalgaz gibi önemli kaynaklara sahip oldukları anlaşıldıktan sonra dünya siyasetinin önemli güçlerine dönüşüverediler. Bu durum dünya siyaseti açısından büyük bir öneme sahiptir. Çünkü hala petrol ve doğalgaz çok büyük güç sağlamaktadır. Petrol üreticileri kendi aralarında uyumlu bir politika geliştirebilirlerse tüketici ülkeler üzerinde oldukça etkili olabilirler.¹¹

Bugün jeopolitik alanında yaşanan değişimler ve bunun jeoekonomiye dönüşümü meseleyi daha da önemli hale getirmiştir. Bu doğrultuda İran dünya petrol ve gazının hem üretimi hem de transferi açısından hayati bir konuma sahip bir bölgenin merkezinde yer almaktadır. Örneğin 2011 verilerine göre sadece Hürmüz Boğazı'ndan günde 17 milyon varil ham petrol sevkiyatı gerçekleşmektedir. Bu miktarın da yüzde 85'i Asya pazarına arz edilmektedir.¹² Bu yüzden dünya enerji jeopolitiğinde İran iki açıdan da merkezi konumdadır. Öte taraftan eldeki verilere göre İran yüksek petrol potansiyeli ile dünyanın önde gelen ülkeleri arasındadır (Tablo 1). Doğalgaz alanında ise yaklaşık 30 trilyon metreküp rezerv ile uzun yıllar Rusya'dan sonra ikinci sırada olduğu kabul edilse de son yıllarda bulunan yeni rezervlerle Rusya'nın da önüne geçtiği belirtilmektedir (Tablo 2).

11. Caferi Vildani Asgar, *Revabüt-ı Harici-yi İran Bad Ez İnkılab-ı İslami*, (Neşr-i Ava-yı Nur, Tahran: 1382), s. 46-47.

12. "The Strait of Hormuz is The World's Most Important Oil Transit Chokepoint", U.S. Energy Information Administration, 4 Ocak 2012, <http://www.eia.gov/todayinenergy/detail.cfm?id=4430>, (Erişim tarihi: 26 Ocak 2016).

Buna göre İran; jeopolitik ve jeoekonomik konumu, büyük miktarda petrol ve doğalgaz rezervine sahip olması ve Basra Körfezi, Hazar Denizi ve Orta Asya ile bağlantılı uygun coğrafi konumu ile enerjinin kuzey-güney, doğu-batı ve tersi aksta sevkiyat imkanına sahiptir (Harita 2). Bu yüzden İran'ın güvenliği uluslararası çevrelerde önemli görülmektedir. Bu şartlarda İran mantıklı girişimlerle özel konumundan istifade edebilir ve sırf bu konumu sayesinde bile kendini güvence altına alabilir. İran, kendisine yönelik her türlü tehdit ve güvensizliğin aynı ölçüde enerji tüketicileri, özellikle de Batı için tehdit ve güvensizlik anlamına geleceğini gösterdiği oranda bölgenin önemli ekonomik-politik aktörleri arasında yer alabilir.

İRAN'IN SAVAŞ KAPASİTESİ

Asimetrik Savaş

İran'ın temel askeri stratejileri arasında düşman ülke ya da ülkelere karşı asimetrik savaş yöntemi önemli bir yer tutmaktadır. İran 1979 devriminden hemen sonra temel savunma stratejilerinden biri olarak asimetrik savaşa yoğunlaşmıştır. Böylece klasik savaşla baş etmesi imkansız olan güçlere karşı avantaj elde etmeyi ummuştur. Bu strateji düşmanın güvenlik ve savunma teknolojilerini saf dışı bırakacak şok edici ani baskınları kapsamaktadır.¹³ Bu yaklaşımla İran modern ve

13. <http://goo.gl/appkSX>

işlevsel bir hava gücü, üst düzey radar sistemleri, anti füze savunma sistemleri ve güçlü deniz kuvvetleri gibi bilindik savunma alanlarında kapasitesini artırmaktan daha çok, zayıf noktalarını dikkate alan savunma konsepti sayesinde mevcut durumunu avantaja çevirmeyi denemiştir.

Bu askeri doktrin doğrultusunda İran asimetrik savaş gereç ve yöntemlerine yoğunlaşmış ve düşmanın zayıf noktalarına odaklanmıştır. Örneğin İran'ın Basra Körfezi'nde füze monte edilen küçük teknelerle bir donanma oluşturma çabasının bu doktrinin gereği olduğu iddia edilebilir. Bu şekilde Basra Körfezi'nde yaşanacak bir savaşta hızlı hareket kabiliyeti ile durumu lehine çevirmeyi planlamaktadır. Elbette asimetrik savaş taktiklerinden faydalanmak İran'ın düzenli kara ordusu gibi klasik savaş yöntemleriyle ilgilenmediği ya da bunlardan faydalanmayacağı anlamına gelmemektedir. Tersine iki imkandan aynı anda faydalanarak kabiliyet ve gücünü artırmayı hedeflemektedir.¹⁴

Gerçekte İran asimetrik savaş kapasitesini ilerletmeye çaba göstererek askeri teknoloji ve konvansiyonel savaş gereçleri alanındaki açığını kapatmayı hedeflemiştir. İran bir taraftan Basra Körfezi'ndeki ABD askeri güçleri ile karşı karşıya iken diğer taraftan silah ve askeri teçhizat ambargolarıyla sıkıntı yaşamaktadır. Bu sınırlılıklara karşı İran askeri doktrinini ABD'nin bölgedeki üs ve çıkarlarını hedef almak üzere kurgulamıştır.

İran bu amaçla geniş bir silah portföyü oluşturmuştur. Karadan denize füzeler, sürat tekneleri, uzun menzilli insansız hava araçları, suya iniş yapabilen uçan botlar, kara ve denizde hareket edebilen araçlar söz konusu askeri doktrinin temel gereçlerini oluşturmaktadır. Bu silahların tamamı asimetrik savaşa özel silahlardır. Hatta İran'daki askeri eğitim de asimetrik savaşla ilintili olacak şekilde planlanmıştır. Örneğin uçuş eğitiminde pilotlara daha çok asimetrik savaş taktik-

leri öğretilmektedir. İran'ın Aden Körfezi'ndeki varlığı da aynı stratejinin gereğidir.

İran'ın Askeri Gücü

İran diğer devletler gibi silahlı kuvvetler ve emniyet gücü gibi klasik silahlı unsurlara sahiptir. Ancak İran'ın sert gücünden bahsederken onu kendine özgü kılan sıra dışı silahlı birimlerine odaklanmak daha sağlıklı olacaktır. Bu birimler; Besic, Devrim Muhafızları ve Kudüs Tugayları ordusudur.

Gönüllü milis hareketi olarak İran İslam Devriminin ertesinde 26 Kasım 1979 tarihinde kurulan Besic hareketi esas olarak "İslam Devrimini iç ve dış tehditlere karşı koruyacak gönüllü/silahlı bir güç" oluşturmak hedefiyle kurulmuştur.

İran İslam Cumhuriyeti Anayasası'nın "Devlet bütün vatandaşlarına İslami ölçülere göre askeri eğitim olanağı sunmakla yükümlüdür. Öyle ki vatandaşlar her zaman için ülkeyi ve İran İslam Cumhuriyeti sistemini silahlı olarak savunma yetisine sahip olsunlar" şeklindeki 101. maddesi Besic'in Devrim Muhafızları gözetimindeki varlığını anayasal hale getirmektedir. Buna ek olarak Besic kültürel saldırılarla mücadele ve devrimci kültür yaratmakla da görevlidir. Yine yaşanacak herhangi bir krizde silahlı bir kurum olarak silahlı güçlerin bir parçası unvanıyla ülke toprakları ve sınırlarını savunacak, iç ve dış tehditlere karşı mücadele edecektir.

Besic'in İran-Irak savaşında gösterdiği başarı onun sistem içerisindeki konumunu yükseltmiş ve gücünü artırmıştır. Bu sayede Besic bugün de ülkenin en önemli güçleri arasında sayılmaktadır. Bugünkü haliyle Besic daha çok toplumsal olaylarda görev almaktadır. Özellikle muhalif gösteriler söz konusu olduğunda bu gösterilere esas müdahaleyi sivil veya askeri kıyafetli Besicler yapmaktadır. Hem anayasal bir güç olması, hem de Devrim ideallerinin koruyucusu rolünü üstlenmiş olmasından dolayı Besic bu tarz muhalif gösterilere çok sert müdahale edebilme cesaretini gösterebilmektedir.

14. Michael V. Rienzi, "Iran's Response to a U.S. Attack", Small Wars Journal, 17 Şubat 2012, <http://smallwarsjournal.com/jrn/art/irans-response-to-a-us-attack>, (Erişim tarihi: 26 Ocak 2016).

Bugün 10 milyonun üzerinde üye sayısına sahip olan Besic temel olarak gönüllülük esasına göre oluşmuş olup toplumun her kesiminden ve her meslek grubundan üyeye sahiptir.¹⁵

Besic'in kendisine bağlı olduğu Devrim Muhafızları ordusu İran İslam Devriminin gerçekleşmesinden kısa bir süre sonra 22 Nisan 1979 tarihinde kuruldu ve bir yıl içerisinde bütün ülke çapında çok hızlı, geniş ve başarılı bir örgütlenme gerçekleştirerek kadın-erkek birçok kişiyi bünyesine kattı. Irak savaşı başladığında Devrim Muhafızları tüm gücüyle silahlı kuvvetlerin yanında bu savaşta yer aldı. Hem Devrim Muhafızları'nın gittikçe gelişmesi hem de savaşla birlikte yeni ihtiyaçların ortaya çıkması üzerine 17 Eylül 1985 tarihinde Devrim Muhafızlarının kara, hava ve deniz kuvvetlerinin oluşturulmasına karar verildi.

Devrim Muhafızları ordusu İran'ın en önemli silahlı gücüdür. İran savunma stratejisinde hayati öneme sahip olan Hürmüz Boğazı ve Basra Körfezi'nin doğrudan Devrim Muhafızları Deniz Kuvvetlerinin gözetimi ve koruması altında olması, ayrıca İran'ın en önemli askeri enstrümanı olan füze sistemlerinin yönetiminin de Devrim Muhafızları'nın kontrolünde olması bu ordunun İran açısından öneminin göstergesidir. Bütün askeri alanlarda birincil göreve sahip olmakla birlikte görev alanı askeri sistem ile sınırlı değildir. Sekiz yıllık İran-İrak savaşı sonrasında ülkenin yeniden yapılanması, kalkınması ve gelişmesi konularında da başat rol oynamış ve böylece ekonomik bir güç haline de gelmiştir. Bugün İran'ın en büyük şirketleri esasen Devrim Muhafızları'na aittir. Bu haliyle Devrim Muhafızları hem askeri hem de ekonomik alanda İran'ın bel kemiğidir denebilir. Tam ismi İslam Devrimi Muhafızları Ordusu olan bu yapının isminde İran kelimesi özellikle yer almamaktadır. Zira İmam Humeyni ve devrimin çekirdek kadrosuna göre bu ordu tüm İslam ümmetinin

ordusudur ve görev alanı İran ile sınırlı değildir.¹⁶ Bu da bizi Devrim Muhafızları'nın alt birimi olarak çalışan Kudüs Tugayları'na ve İran'ın önemli sert güç unsurları arasında yer alan vekil savaşçılara getirmektedir.

1990 yılında, yurt dışında gerçekleştireceği operasyonlarda istifade etmek üzere Kudüs Tugayları'nı Devrim Muhafızları'nın alt birimi olarak kuran İran, geçen zaman içerisinde Kudüs Tugayları üzerinden belli bir hedef doğrultusunda bölgesel ve uluslararası hedeflere saldırı gücü olan milis güçler ve vekalet gruplarından bir ağ oluşturdu. Kudüs Tugayları'nın faaliyetleri genel olarak gizlidir, emirlerini doğrudan İran'ın en üst mevkilerinden alır ve raporlarını doğrudan dini lidere sunarlar. Kudüs Tugayları hem diplomatik hem de milis taktiklerinden faydalanmaktadır.

İran, Kudüs Tugayları'ndan milli çıkarları'nın dışarıda korunması için faydalanmakta ve bu doğrultuda gizli askeri, siyasi ve ekonomik girişimlerde bulunmaktadır. Kudüs Tugayları dünyanın birçok yerinde faaliyetlerini sürdürmektedirler. Faaliyetleri arasında istihbarat, gizli diplomasi, eğitim, silah temini, illegal grupların finansı ve İslam ülkelerinde meydana gelen doğal afetler sonrasında insani ve ekonomik yardım ulaştırmak sayılabilir.

Kudüs Tugayları üyeleri dış ülke temsilciliklerinde sivil memur kimliği, yardım kuruluşları çalışanları ve dini-kültürel merkezlerin çalışanları kimlikleriyle halkla doğrudan ve yakın temas kurmakta, aynı şekilde illegal yapı ve örgütleri silah yardımı, askeri eğitim gibi birçok alanda desteklemektedirler. İlegal yapılarla ilişki kurarken ideolojik bağ ve bağlantılardan bağımsız hareket eden Kudüs Tugayları'nın birbirine benzemeyen farklı grupları desteklemesi mümkündür. Hatta İran'ın çıkarları söz konusu olduğunda bazen birbiriyle çatışan grupları da desteklemekte bir sakınca görmemektedirler.

15. Besic ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Abdullah Yegin, *İran Siyasetini Anlama Kılavuzu*, SETA Rapor, Sayı: 25, (Haziran 2013), http://file.setav.org/Files/Pdf/20130610163244_iran-siyaseti_web.pdf, (Erişim tarihi: 26 Ocak 2016).

16. Abdullah Yegin, *İran Siyasetini Anlama Kılavuzu*, SETA Rapor, Sayı: 25, (Haziran 2013), http://file.setav.org/Files/Pdf/20130610163244_iran-siyaseti_web.pdf, (Erişim tarihi: 26 Ocak 2016).

Vekalet Savaşları

İran, sınırları ötesindeki nüfuzunu artırmak için örgütlediği veya desteklediği Lübnan Hizbullah'ı, Irak'taki Şii gruplar veya Filistin'deki direniş grupları gibi silahlı vekil gruplara dayanmaktadır. Bu vekil örgütlerden bazıları konvansiyonel olmayan savaş alanında önemli yenilikler bile sağladılar. Örneğin Hizbullah, intihar saldırısı yöntemi ve stratejik roket saldırıları konusunda öncü bir rol üstlendi. Sonrasında bu yöntem HAMAS gibi başka hareketlerce de kullanıldı. Irak'taki Şii gruplar da ihtiyaç duyduklarında aynı yöntemleri etkin şekilde kullandılar. Bu gruplar İran'ın gücünü, pazarlık kabiliyetini, caydırıcılığını ve operasyon kabiliyetini önemli oranda artırmıştır.

Özellikle Şii toplumların, bulundukları ülkelerde zayıf ve devletlerinin baskısı altında olmaları, onları kendilerini koruyacak ve destekleyecek bir güç aramaya itmiştir. Bu durum ise İran'a onların çıkarlarını koruma vaadiyle onların arasından kendi politikalarına uygun hareket edecek milis güçler oluşturmakta oldukça yardımcı olmuştur. Baskı altında bulundukları uzun dönemler boyunca İran'ın desteğini gören bu topluluklar İran'ın politikalarına paralel hareket etmekten geri durmamıştır, söz konusu toplumlar -Irak'ta olduğu gibi- baskı altından kurtulup iktidara geldiklerinde de bu durum büyük oranda değişmeden devam etmiştir. Bugün İran; Irak, Suriye, Yemen ve Lübnan gibi birçok ülkede esas olarak uzun süredir üzerlerine yatırım yaptığı bu vekil gruplar sayesinde belirleyici bir güç olmaya devam edebilmektedir. Öte taraftan İran, askeri yeteneği konusunda devlet dışı unsurlardan faydalanarak Basra Körfezi dışında kalan bölgelerde de güçlü olmayı başaramıştır.

İran'ın dış politika stratejisinde büyük düşmanlar olarak ABD'nin yanına İsrail'i de koymuş olması Basra Körfezi dışında kalan alanlarda vekalet savaşlarından istifade edebilmesinin önemini ortaya koymaktadır. Buna göre olası bir İran-İsrail savaşında Hizbullah ve Filistin'deki İran müttefiki direniş grupları milis güç olarak İran'ın yanında İsrail'le savaşa gireceklerdir. İs-

railli kaynaklar Hizbullah'ın askeri kapasitesinin 2006 yılında meydana gelen 33 gün savaşının çok üstünde olduğunu ve İsrail'i ciddi bir krizle karşı karşıya bırakabileceğini belirtmektedirler. Filistinli milis gruplar arasında da HAMAS ve İslami Cihat hareketleri İran'ın muhtemel vekalet savaşında İsrail'e karşı önemli bir rol üstlenebileceklerdir. Ancak Suriye krizinin HAMAS ve İran arasında fikir ayrılıklarına sebep olmasından dolayı olası bir savaşta Filistin topraklarında İslami Cihat hareketleri tayin edici rol üstlenecektir.

İran yanlısı milis grupların İran'ın yanında sadece İsrail'e karşı değil, gerektiğinde Amerika'ya karşı da eylem kabiliyeti olduğu belirtilebilir. Batılı kaynaklara göre Hizbullah tüm dünyada ABD çıkarlarını tehdit edecek kapasiteye sahiptir.¹⁷ Kaldı ki İran ihtiyaç duyduğunda *proxyle*lerini farklı çatışma alanlarına da sevk etmektedir. Suriye savaşında Hizbullah, Iraklı Şii gruplar ya da Afganistanlı Şiiilerin buraya yönlendirilmiş olması bu durumun bir örneğidir.

Ayrıca İran bu grupları sadece olası bir genel savaş durumunda faydalanmak üzere bekletmemekte, herhangi bir cezalandırma, intikam veya gözdağı amaçlı operasyon ihtiyacı ortaya çıktığında bu vekil örgütlerden faydalanmaktadır. Bu duruma örnek olarak tüm dünyada ses getiren birkaç operasyonu burada hatırlatmak faydalı olacaktır:

- İran, Hizbullah'ın 23 Ekim 1983 yılında Amerika Deniz Kuvvetlerinin Lübnan karargahına saldırısına yardım etti. Saldırıda 241 ABD askeri öldü ve ABD Lübnan'dan çekilme kararı aldı.
- Hizbullah örgütünün lideri Abbas Musavi'nin İsrail tarafından öldürülmesine karşılık Hizbullah, İran istihbaratının yardımıyla İsrail'in Arjantin'in başkenti Buenos Aires şehrinde bulunan elçiliğine 19 Mayıs 1992'de bombalı saldırı düzenledi.
- ABD kongresinde İran'a karşı gizli operasyonlarda kullanılmak üzere 20 milyon dolar-

17. Michael V. Rienzi, "Iran's Response to a U.S. Attack", Small Wars Journal, 17 Şubat 2012, <http://smallwarsjournal.com/jrnl/art/irans-response-to-a-us-attack>, (Erişim tarihi: 26 Ocak 2016).

lık bütçenin onaylanmasından 6 ay sonra Suudi Arabistan'ın Zahran vilayetinde bulunan ABD askeri karargahına 25 Haziran 1996'da bombalı saldırı düzenlendi. Saldırıda 19 asker öldü, 372 çalışan yaralandı. Operasyon Kudüs Tugayları'nın planlaması ve Lübnan Hizbullahı'nın yardımıyla gerçekleşti.

İran bu tarz sınır ötesi operasyonlarda doğrudan kendisi bulunmak yerine vekil örgütlerini kullanmayı tercih etmektedir. Çünkü vekil örgütlere dayanmak İran'a her şeyi reddetme ve düşmanın karşılık vermesini engelleme olanağı sunmaktadır. Ancak bunun İran açısından vekil orduları bazen kontrol edememek gibi problemli bir tarafı da mevcuttur. Örneğin 2007 yılında İran'ın himayesinde bulunan Iraklı Şii milisler karşı karşıya geldiler, çatıştılar ve yine İran'ın kontrolündeki merkezi hükümetin gücünün zayıflamasına neden oldular. Nihayet Irak Merkezi Hükümeti Mehdi Ordusu ve diğer Şii grupları alt ederek bu meseleyi sonlandırdı ancak her halükarda bu vekil ordular İran'ın çıkarlarını tehlikeye atacak şekilde davrandılar.

Son olarak belirtmek gerekir ki İran için vekil gruplardan faydalanmak ideolojik olmaktan çok realist bir tavidir. Bu yüzden İran, Irak'taki farklı isyancı ve milis gruplardan faydalanmıştır. İran aynı anda hem Irak hükümetini hem de Bedir Tugayları, Mehdi Ordusu, Asaib-i Ehl-i Hak gibi grupları desteklemiştir. Bu gruplar bazen birbiriyle çatışmış, çoğu kez de hükümetin gücünü zayıflatacak şekilde hareket etmişlerdir. İran yeri geldiğinde selefi gruplardan faydalanmayı da ihmal etmemiştir. Buna örnek olarak Irak'ın kuzeyinde Kürtlerin güçlenmesine karşı Ensaru'l İslam'a ya da Irak'ta ABD ile savaşın sürmesi için el-Kaide'ye yardım ettiğine dair iddialar gösterilebilir.

Silah Kapasitesi

İran stratejik açıdan güvenli bir müttefikten veya süper güç bir koruyucudan yoksun bir devlettir. Bu mesele bir noktaya kadar İran'ın Fars ve Şii bir devlet olarak, kontrolü Sünni

Arap ve Türklerde olan Ortadoğu'daki konunun açıklayıcısıdır. Bu durum İran'ın 1979 Devriminden itibaren birçok konuda bölgesel ve küresel güçleri rahatsız edecek bir politika izlediği gerçeğiyle birleşince İran'ın komşularının kendisinden uzaklaşmasına ve uluslararası sistemde yalnızlaşmasına yol açmıştır. 1979 Devrimi ve 1980 Irak saldırısının ertesinde İran askeri kapasite olarak oldukça zayıf ve uluslararası ilişkiler açısından yalnızlaştırılmış bir durumdaydı. Bu yüzden İran, Irak'la savaştığı dönemde genel olarak yalnız kaldı. O dönem İran güçleri sadece Şah döneminden kalma Amerika ve Avrupa malı savaş gereçlerine sahipti. Bir taraftan da Batı'nın uyguladığı silah ambargosundan dolayı elindeki silahların yedek parçalarını alması imkansızdı. ABD öncülüğündeki silah ambargosu İran'ı savaşı sürdürmek konusunda zor durumda bıraktı. Bu yüzden İranlılar bu tecrübenin tekrar edilmemesi için çaba sarf ettiler. Neticede İran dış kaynaklara bağımlılığı azaltmak için yerli askeri sanayiye ağırlık verdi. Gelecekteki ambargoların modern bir ordunun gelişimine etkisini minimize etmek de bu çabanın bir nedenidir.

Buna ek olarak İran'ın nükleer teknolojisini ilerletmedeki hevesi de kendine yeterli çabası ile ilgilidir. Doğal olarak İranlı yöneticiler ülkenin savunma ihtiyacının karşılanması için yerli sanayinin güçlenmesi ve ilerlemesi gerektiği düşüncesine sahip oldular. Yerli sanayi Devrim Muhafızları'nın yönetiminde yeniden işe koyuldu ve Savunma Sanayii Örgütü kara savunmasında gerekli sistemlerin araştırılması, geliştirilmesi ve üretimi için kolaları sıvarken diğer bazı kurumlar deniz, hava, uzay ve elektronik savaş sanayii alanlarında çalışmalar yaptılar. İran, yerli sanayi yatırımları ve Sovyetler Birliği, Çin ve Kuzey Kore'den ithal ettiği kilit öneme sahip teknoloji ve silah sistemleri ile savunma hedeflerine ulaşabilmek için önemli adımlar attı. Dolayısıyla da aslında ambargolar İran'ın savunma sanayisini güçlendirici bir rol üstlenmiş oldu.

İran, ordusunu güçlendirmek için oldukça kararlı bir politika izledi. Bir yandan Devrim Muhafızları, diğer yandan ordu bu çabalar neticesinde ciddi silah ve füze stokuna ulaştı (Tablo 3). Katı yakıt teknolojisinden faydalanarak balistik füze yapımı kabiliyeti, askeri elektronik cihazlar, deniz ve denizaltı torpidoları ve Saika uçağı bu güçlerin en bilinenlerindendir. Ancak tüm bu çabalara rağmen İran hala askeri alanda dışa bağımlılıktan tam olarak kurtulabilmiş de değildir.

İran devlet adamlarının caydırıcılık kabiliyetinin artırılmasına yönelik sergiledikleri ilgi ülkenin savunma programının şekillenmesinde oldukça etkili olmuştur. İran muhtelif dönemlerde Irak, ABD ve İsrail'den gelen tehditlerle kar-

şılaşmıştır. Bu tehlikeler sürekli İran'ı batı (Irak, İsrail) ve güneyden (Basra Körfezi'ndeki ABD Deniz Kuvvetleri) tehdit etmiştir. İran ABD'nin Irak ve Afganistan'ı işgali ile de komşuları üzerinden kendini kuşattığı korkusunu yaşamıştır.

İran'ın askeri düzeni geleneksel olarak bu türden bir tehdit algısının göstergesidir. ABD'nin 2003 Irak saldırısından önce İran'ın kara birlikleri daha çok Irak sınırında konuşlanmıştı ancak hava kuvvetlerinin çoğu Irak sınırı ile birlikte Basra Körfezi'ne yakın bölgelerde yoğunlaşmıştı. Deniz kuvvetleri ise sadece Basra Körfezi'ne odaklanmıştı ve halen de buraya odaklanmış durumdadır.

İran savunma bütçesinin önemli bir kısmını düşmanın caydırılması ve onun zayıf noktalarından faydalanılması, bu caydırıcılık politikasında yenilgiye uğraması durumunda ise asimetrik deniz savaşı ile roket ve füze kabiliyetlerini artırmaya harcadı (Tablo 4). Askeri düzenin bu şekilde oluşturulmasının bir nedeni somut Irak, ABD ve İsrail tehdidi iken, diğer bir nedeni ise İran'ın en önemli ekonomik varlığı olan petrol ve gazın Basra Körfezi bölgesinde yer almasıdır.

İran'ın caydırıcılık kapasitesini artırmak için yaptığı girişimler şu şekilde özetlenebilir:

1. Basra Körfezi'ne petrol ihracını önleme amaçlı girişlere mukabil savunma kabiliyeti kazanma ve düşmanın Basra Körfezi'ne girişinin engellenmesidir.
2. Komşu ülkeleri Şii nüfusları üzerinden karıştırma kabiliyeti ve Hizbullah ya da Irak Şiilerinin özel gruplarıyla işbirliği yoluyla muhtelif bölgelerde saldırılar düzenleme gücüne sahip olmasıdır.
3. Konvansiyonel ve belki de ileride nükleer başlıklara sahip olacak roket ve füze gücüne sahip olmaktır.
4. ABD'nin 2003 Irak saldırısından sonra İran dördüncü bir caydırıcılık unsurunun da peşinde koşmuştur: Besic milisleri ve Devrim Muhafızları yeni ve adem-i merkezîyetçi savunma planı çerçevesinde eğitilmişlerdir.
5. Bu askeri kabiliyetlerin artmasına ek olarak

TABLO 3. SİLAH SAYISI	
KARA KUVVETLERİ	
Tanklar	1.658
Zırhlı Savaş Araçları	1.315
Kundağı Motorlu Silahlar	320
Çekili Topçular	2.078
Çoklu Roketatarlar	1.474
HAVA KUVVETLERİ	
Toplam Uçaklar	471
Av Önleme Uçakları	137
Sabit Kanatlı Taarruz Uçağı	119
Nakliye Uçakları	196
Eğitim Uçakları	78
Helikopterler	123
Taarruz Helikopterleri	12
DENİZ KUVVETLERİ	
Toplam Donanma Gücü	397
Firkateyn	6
Korvet (Hafif Savaş Gemisi)	3
Denizaltı	32
Sahil Güvenlik Botu	111
Mayın Gemileri	7
Zülfikar Ana Muharebe Tankı	100

Kaynaklar:
http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=iran
http://www.militaryfactory.com/armour/detail.asp?armor_id=177
<http://askerigucu.com/iranin-askeri-gucu.asp>

**TABLO 4. 1997-2014 ARASI GEÇERLİ AMERİKAN DOLARI BAZINDA
KÖRFEZ DEVLETLERİ TAHMİNİ ASKERİ HARCAMALARI (MİLYON DOLAR)**

ÜLKE ADI	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Bahreyn	533	513	574	643	720	828	843	1.033	1.182	1.348	1.433
Kuveyt	3.450	3.509	3.598	4.116	4.430	4.209	4.335	5.394	5.942	5.824	
Umman	2.974	3.652	4.030	4.326	4.617	4.490	4.895	6.668	12.334	11.688	9.623
Katar	772	888	1.066	1.562	2.317,5	1.948	1.877				
Suudi Arabistan	20.910	25.392	29.581	35.470	38.223	41.267	45.245	48.531	56.498	67.020	80.762
Birleşik Arap Emirlikleri	6.817	6.604	7.165	8.461	11.572	13.836	17.505	19.182	19.024	23.561	22.755
İran	5.244	6.797	8.751	9.331	11.082	12.585	13.561	14.278	12.719		
Irak	614	1.120	1.236	1.942	2.873	2.968	3.581	5.905	6.055	7.896	9.516
Ürdün	587	604	702	1.032	1.341	1.404	1.367	1.385	1.246	1.196	1.268
Mısır	2.370	2.659	2.953	3.307	3.780	4.017	4.407	4.464	4.558	4.360	4.961
Yemen	735	816	822	1.050	1.196	1.421	1.448	1.612	1.619	1.649	1.715

Kaynak: Tablo web adresinin bilgileri kullanılarak hazırlanmıştır. http://www.sipri.org/research/armaments/milex/milex_database

İran caydırıcılık güç ve görüntüsünü güçlendirmek için aşağıdaki girişimlerde de bulunmuştur:

- Düşmana gözdağı verip kendisini güçlü göstermek amacıyla Şiiler arasında direniş ve cihat kültürü söylemini güçlendirmek istemiştir.
- Komşu ülkelerle işbirliği yoluyla petrol ve gaz boru hatları döşemek, komşu ülke elektrik ağlarını kendi iç ağlarına bağlamak (Irak'ın elektriğinin yüzde 10'u İran tarafından sağlanmaktadır) ve ekonomik çıkarlara ek olarak bu türden karşılıklı bağımlılıklar yaratarak neredeyse tamamı ABD müttefiki olan komşularının ABD'nin olası İran saldırısına karşı lobi faaliyetleri sürdürmelerini ummuştur.
- Müslüman ve özellikle de Şii dünyayla ilişkilerini geliştirme çabaları ile Tahran yönetimi İran'a saldırı olduğunda onların desteğini almayı ummaktadır. Şii din adamları ağına dâhil olarak ve yurt dışındaki İran kültür merkezlerindeki propagandalarla çok daha geniş çevrelerin desteğini kazanmaya çalışmaktadır.

İRAN'IN SAVUNMA STRATEJİSİ

ABD ve İsrail'i birincil tehdit olarak gören İran, savaş ve savunma stratejisini de bu doğrultuda belirlemiş ve bu senaryoya göre pozisyon almış-

tır. İran bu doğrultuda iki konuya yoğunlaşmıştır. Bunlardan birincisi olası bir savaşta asıl cephe olarak gördüğü ve ABD varlığının bariz olarak görüldüğü Basra Körfezi'nde olabildiğince güçlü olmak iken, ikincisi ise İsrail'i doğrudan tehdit edebilecek füze kapasitesine erişme çabasıdır.

Basra Körfezi'ndeki ABD Hedefleri

İran ABD'nin Basra Körfezi ve Umman Denizi'ndeki filo ve savaş gemilerini gemisavar füzeler ile vurabilecek güçtedir. Hatta İran Amerika'nın Hint Okyanusu ve Aden Körfezi'ndeki çıkarlarını bile tehdit edecek kapasitededir.¹⁸ Buna ek olarak gerilla tarzı örgütlenmiş olan İran Deniz Kuvvetleri de İran askeri gücünün önemli bir bölümüdür. İran Deniz Kuvvetleri hızlı ve ani saldırılarla büyük hedefleri tahrip edecek şekilde dizayn edilmiştir. İran Deniz Kuvvetleri küçük ve hızlı teknelerle donatılmıştır. Bunlar suya mayın döşeme ve büyük gemilere saldırı kabiliyetine sahiptirler. Bunun yanında İran, Çin'den C801 ve C802 gemisavar füzeleri alıp geliştirmiştir. Yeni haliyle bu füzeler 200 km'nin üzerinde menzile sahiptir ve çeşitli hedefleme sistemleriyle donatılmıştır. Elbette ABD savaş durumunda

18. Michael V. Rienzi, "Iran's Response to a U.S. Attack", Small Wars Journal, 17 Şubat 2012, <http://smallwarsjournal.com/jrnl/art/irans-response-to-a-us-attack>, (Erişim tarihi: 26 Ocak 2016).

krvazör ve deniz filolarını 400 km'lik bir alana çekip kendini güvene alabilir ancak İran kara sınırları ile ABD'nin Bahreyn'deki 5. Filosu arasındaki mesafenin sadece 190 km olması ABD'nin Basra Körfezi'ndeki tüm askeri noktalarının bu füzelerin menziline olduğu anlamına gelmektedir. İran'ın aynı şekilde karadan fırlatılabilen gemisavar füze sistemi de mevcuttur.¹⁹ Gemi veya helikopterden fırlatılan füzelerle ek olarak İran Basra Körfezi'nin doğu sahilleri boyunca yerleştirdiği karasal ve mobil füze platformlarına da sahiptir. Aynı zamanda torpido ve roket fırlatma yeteneği de olan Zülfikar ve Sıraç 1 isimli sürat tekneleri mevcuttur. Özellikle Basra Körfezi'nde ABD'ye ait askeri filolar düşünüldüğünde bunun önemi daha rahat anlaşılabilmektedir.

İsabet gücü yüksek olan ve en az 3 nesil üretilmiş olan Fatih 100 füzeleri Katar, BAE ve Suudi Arabistan'daki ABD hedeflerini vurma kapasitesine sahiptir. Aynı şekilde bu ülkelerdeki petrol ve üretim tesislerini de hedef alabilecek menzile sahip olan Fatih 100 füzelerine İranlılar Lübnan füzesi demektedirler. Çünkü bunlar Lübnan coğrafyasına göre üretilmiştir. İran'ın, Fatih füzelerine ek olarak çok sayıda Şahab 2 ve 3 füzeleri de vardır. Bunlar İran'ın Basra Körfezi'nde mevcut önemli savunma sistemleridir.

İran ABD'nin Basra Körfezi ve Umman Denizi'ndeki filo ve savaş gemilerini gemisavar füzeler ile vurabilecek güçtedir.

İran'ın kruvazörlerine bakıldığında, normal şartlarda bu küçük kruvazörlerin ABD'nin kruvazörleri ve bu tür tehditleri yok etmek amacıyla geliştirilmiş uçakları karşısında etkinlik gösteremeyeceği düşünülebilir. Ancak yine Basra Körfezi söz konusu olduğunda

durum değişmektedir. Körfezin küçüklüğü ve bazı yerlerde yeterli derinliğe sahip olmaması ABD'nin hareket kabiliyetini kısıtlayacaktır. Aynı durum İran'a komşu devletlerin askeri üsleri için de geçerlidir.

İsrail'e Füze Saldırısı

Birçok güvenlik uzmanına göre İsrail ve ABD'nin İran'a saldırısını zora sokacak bir diğer neden İran'ın İsrail'i vurma kabiliyetidir. İran sahip olduğu çeşitli füzelerle İsrail'i vurma kapasitesine sahiptir. ABD açısından İsrail'in güvenliğinin ehemmiyeti düşünüldüğünde bunun önemi daha kolay anlaşılabilmektedir.

İran'ın füze envanterinde Şahab 3 ve Kadir 1 füzelerinin geliştirilmiş örnekleri mevcut olup bunların menzilleri İsrail'e kadar ulaşmaktadır. Aynı şekilde İran'ın bir diğer füzesi Siccil 2 de aynı kapasiteye sahiptir.²⁰ Yani İran, İsrail'i vurmak için çeşitli alternatiflere sahiptir. Buna ek olarak İran, İsrail'le olası bir savaşta sadece doğrudan kendi ülkesinden füze saldırısı gerçekleştirmekle kalmayacak aynı zamanda Lübnan, Suriye ve Gazze üzerinden de saldırı gerçekleştirebilecektir.

Yukarıda da görüldüğü üzere İran'ın savunma gücü genel olarak füzelerle dayanmaktadır. İran Savunma Bakanının iddiasına göre İran füze gücü açısından ABD, Rusya ve Çin'den sonra en güçlü ülkedir.²¹ İran'ın füze kabiliyeti askeri gücünün temelini oluşturmakta olup merkezinde Şahab füzeleri yer almaktadır. Şahab füzeleri İran'ın diğer füzelerine göre daha uzun menzillidir. İran psikolojik üstünlük sağlamak amacıyla bu füzeden bolca üretmektedir. Bu konuda akılda tutulması gereken bir diğer nokta da şudur: İran'ın füze kabiliyetinin genel olarak sadece asimetrik savaşa uygun şekilde tasarlandığı görüşü hâkim olsa da böyle pahalı ve maliyetli sistemlerin salt asimetrik yöntemler için harcanmayacağını bilmesi gerekmektedir. İran'ın füze kabiliyeti

19. <http://goo.gl/2hW1H2>

20. <http://goo.gl/2hW1H2>

21. <http://fa.alalam.ir/news/1659144>

ti aslında asimetrik savaşta da kullanılabilecek caydırıcı askeri bir güçtür.

İran savunma sanayiinin yumuşak karnı ise hava kuvvetleridir. Halihazırda İran olası bir savaşta işine yaramayacak savaş uçakları ile dolu olup bunları elinde tutmanın maliyeti operasyon kabiliyetinin bile üstündedir. İran'ın savaş uçaklarının sadece yarısı operasyon kabiliyetine sahip olup geri kalanların kullanılacak halde olup olmadığı bile şüphelidir. Çünkü bu uçakların ortalama yaşı 35'in üzerindedir yani devrim öncesinden kalmıştır. Bunlar ithal uçaklar olup ihtiyaç duyulan yedek parçalarına yönelik İran'ın karşı karşıya kaldığı ambargolar ülkenin elini kolunu bağlamaktadır.

İran'ın Yerli Savunma Sanayisine Dair Bazı Örnekler

Şahab Füzesi: Karadan karaya bir füze olan Şahab, başlığın gövdeden ayrılma kabiliyetine sahiptir. Sıvı yakıtla çalışmaktadır. Yeni nesil Şahab 3 füzelerinin menzili önceki nesile göre neredeyse yüzde 100 artmış ve 1.300 km'den 2.500 km'ye ulaşmıştır. Hedefe isabette hata payı önceki nesilde on binde 8 iken yeni nesilde bu oran on binde 2'ye düşürülmüştür. Bir diğer özelliği navigasyon sistemidir. Bu sistem hedefin tanınması ve isabet konusunda net bilgiler sağlamanın yanında füzenin tayin edilmiş güzergahından çıkması halinde füzeyi kontrol etme ve tekrar güzergaha sokma şansı vermektedir.

Azerhaş Uçağı: Azerhaş, İran'ın Saika'dan sonra ürettiği ikinci savaş uçağı modelidir. Bu uçak F5 modeli temel alınarak yapılmıştır. Uçak temelde kara hedeflerini vurmak üzere geliştirilmişse de hava savaşında da kullanılabilmektedir.

Saika Uçağı: Bir avcı uçağıdır. Özellikleri arasında yükselme, avionik (hava elektroniği) sistemi optimizasyonu, SR11 düzeyinde silahlanma sayılabilir.

Zülfikar Tankı: Bu tank Rus T-72 tankının optimize edilmiş versiyonudur. Modern ateş kontrol sistemi gücünün ve kabiliyetinin artırılması manevra kabiliyetini de artırmıştır. Tankın 125 mm'lik mühimmatı da yerli üretimdir.

Hut Füzesi: Bu füze roket ateşleme sistemine sahip deniz üstü, denizaltı ve torpido füzesidir. Savaş gemilerini etkisiz hale getirebilecek kapasiteye sahiptir. Saniyede 100 metre hıza sahiptir. Bu hız normal torpidoların 3-4 katıdır. Savaş kabiliyeti Rus yapımı muadilleriyle aynıdır.

Camaran 2 Destroyeri: Denizden denize, denizden havaya torpido, savunma topu ve elektronik savaş teçhizatıyla donatılmıştır.

Ğadir Denizaltı: Fazla derin olmayan sularda da kullanılabilen, aynı zamanda torpido ve füze fırlatma imkânı sunan, yüksek isabet yeteneğine sahip bir denizaltı modelidir.

Ümit Uydusu: İran yapımı tamamen yerli ilk uydudur. 3 Şubat 2009'da faaliyete geçen İran'ın ikinci uydusudur. Birincisi olan Sina uydusu Rusya tarafından 2005 yılında yapılmış ve İran için fırlatılmıştır.

Tufan Helikopteri: Tufan 2 İran'ın en yeni saldırı helikopteridir.

Sicil Füzesi: Sicil füzesi İran'ın iki aşamalı katı yakıtlı ilk uzun menzilli karadan karaya füzesidir. Sicil yaklaşık 2.000 km'lik operasyonel menzile ve yüksek isabet yeteneğine sahiptir. Kısa sürede kurulması ve atıştan sonra intikali, hareketli fırlatıcılar ve fırlatılmaya hazır füzenin nakliyesi sahip olduğu özelliklerinden bazılarıdır.

Zülfikar Füze Fırkateyni: İleri elektronik, iletişim ve optik teknoloji ile donatılmış bu fırkateyn dikkate değer hız ve manevra kabiliyetine sahip olup Basra Körfezi'nin şartları göz önünde bulundurularak projelendirilmiştir. Eski nesil Kevser ve Nasır 1'in yeni nesil füzeleriyle donatılmıştır. Hızlı hareket ve manevra ve ucuz maliyetle yüksek verim özelliklerine sahiptir.

Sabhat Denizaltı: Bu denizaltı gemi tanıma, personel indirme, mayın taşıma, dökme, topçu kılavuzluğu gibi operasyonlar yapabilir. Asıl kullanım alanı ise mayın dökmedir.

Uçan Bot: Uçan botlar çoğunlukla suya inebilen uçakların işlevini güvenli ve ucuza gerçekleştir-

menin yoludur. Bunlar yüksek hız ve su yüzeyinden az yükseklikte uçuşa kabiliyetine sahiptir.

Kaim Denizaltı: Torpido, denizaltı füzesi ve özel operasyon güçlerinin transferinde kullanılmaktadır. Aynı zamanda anti gemi füze ve torpidolara ve mayın döşeme kabiliyetine sahiptir. Saldırı ve savunma operasyonlarına da katılabilir.

Yunus 22 Hovercraft: 26 kişi ve 2 ton ağırlık taşıyabilir. Saatte 80 km hıza sahiptir. Ekstra yakıt almadan 600 km gidebilir.

Ebabil İnsansız Hava Aracı: İran'ın en eski, bu yüzden de en bilinen insansız hava araçlarındandır.

Rad Anti Gemi Füzesi: İran, 2004 yılında Çin anti gemi füzesini temel alarak onun daha hızlı ve uzun menzillisini yaptı. Bu füze yüksek hızıyla en tehlikeli anti gemi füzeler arasında yer almaktadır.

Zırh Delici Tufan 2 Füzesi: Zırhlı tanklara karşı kullanılan bu füzelerin isabet oranı yüzde 92 olup iki aşamalı olarak çalışmakta yani isabet ettiği hedefi önce delip sonra patlatmaktadır. Tankın 76 cm içine girebilmektedir.

Kevser Deniz Füzesi: Akıllı füze sistemine sahip olup karadan ve denizden fırlatılabilir.

Mirsad Füzesavar Sistemi: İran bu ürünü uluslararası ambargolardan dolayı bir süre satın alamadığı S300 Füzesavar Sistemi yerine kullanmayı planlamıştır.

Baver 373 Hava Savunma Sistemi: İran'ın ilk hava savunma sistemi olan Baver, Rus S300 sisteminin aynısı ya da kopyasıdır.

SONUÇ

Uluslararası ilişkiler teorilerinin ele aldığı başat kavramlardan biri olan gücün kaynakları ve kullanımı açısından "sert güç" olarak isimlendirilen güç türünden kastedilen şey kabaca bir ülkenin coğrafi, askeri ve ekonomik kapasitesi ve bu kapasiteden faydalanarak ötekini etkilemektir. Diğer bir ifadeyle jeopolitik konum, ekonomik güç ve askeri kapasite gibi unsurların yerine göre tehdit yerine göre teşvik şeklinde kullanılmasının adı sert güçtür.

İran söz konusu olduğunda öne çıkan sert güç unsurları onun coğrafi konumu, enerji havzalarının merkezinde yer alması, askeri stratejisi ve silah sanayisidir. Özellikle İran'ın coğrafi ve jeopolitik konumu onun en önemli sert güç enstrümanları arasında başı çekmektedir. Dünyanın en önemli enerji havzasındaki kritik konumlanışı, uzun sahillere sahip olması, Hürmüz Boğazı gibi dünya enerji sevkiyatının can damarına hakim konumda olmasının yanında kendisinin de önemli bir enerji üreticisi olması İran'ı dünyada ender bir konuma yerleştirmektedir.

Savunma stratejisi açısından bakıldığında ise İran'ın avantaj ve dezavantajlarının farkında olduğu ve stratejisini de buna göre belirlediği görülür. Bu bağlamda konvansiyonel savaş taktiklerinden daha çok asimetrik savaş stratejisine yoğunlaşması ve sırtını büyük oranda vekâlet savaşlarına dayaması İran savunma stratejisinin özgün özellikleridir.

İran'a sahip olduğu silah kapasitesi açısından bakıldığında da karşımıza ilginç bir durum çıkmaktadır. Özellikle 1979 Devriminden sonra uluslararası sistemin dışına çıkması ve kendisine yönelik ağır ambargoların İran'ın silah sanayisini çökertmesi beklenirken İran bu sorundan kurtulmak için yerli askeri sanayiye yönelmiştir. Yine de İran'ın askeri kapasitesini değerlendirmek oldukça karmaşık bir durumdur. Çünkü İran birçok askeri projesini gizli yürütmekte ve sonlandıktan sonra ilan etmektedir. Dolayısıyla İran'ın gerçekte hangi ölçülerde silah kapasitesine sahip olduğunun tespiti kolay değildir. Bu kapasite İran'ın ilan ettiğinin çok üstünde olabileceği gibi ilan ettiği çalışmaların bir kısmının sadece propaganda olması ve gerçekliğinin bulunmaması da mümkündür. Her halükarda İran bölgesel önemli bir güçtür. Ancak konvansiyonel anlamda yüksek teknolojiye sahip güçlü bir orduya sahip olduğu konusu şüphelidir. Her ne kadar bunun böyle olmasında bir dereceye kadar ABD'nin silah üreticilerine baskıları ve

ekonomik kısıtlamalar etkili olmuşsa da tek nedeni bu değildir. İran'ın büyük bir orduya sahip olmak yerine böyle bir orduya sahip olduğu algısını yaratmaya daha çok çaba sarf etmiş olması da bunda etkilidir. Diğer taraftan konvansiyonel savaş gücü yerine asimetrik savaş stratejisi ve vekalet savaşlarına atfettiği önem de bunun bir diğer nedenidir.

Son olarak bazen bir devletten çok ideolojik bir örgüt gibi davranan İran'ın yumuşak gücüne fazlasıyla güveniyor olmasının da bu durum üzerinde etkili olduğunu söylemek mümkündür. Ancak bugün sahip olduğu yumuşak güç unsurlarının olası bir konjonktür değişiminde elinden kayıp gitme ihtimali İran'ı büyük bir risk ile karşı karşıya bırakmaktadır.

Ortadoğu'nun önemli aktörleri arasında yer alan İran bugün Suriye'den Yemen'e, Irak'tan Lübnan'a kadar birçok ülkede doğrudan ya da dolaylı dahil olduğu mücadelelerde etkili olabilmek için bütün gücünü kullanmaktadır. Bu yüzden özellikle son yıllarda birçok noktada somut görünürlüğü artan ve değişik güç unsurlarıyla etkin varlık gösteren İran'ın sert gücünün analizi önem kazanmaktadır. Özellikle bölgede fay hatlarının gittikçe derinleştiği, mücadelenin dozunun artarak sıcak çatışmaya ve fiili savaşa dönüştüğü dikkate alındığında söz konusu mücadele ve çatışmanın önemli aktörleri arasında başı çeken İran'ın ne türden sert güç enstrümanlarına sahip olduğunun tespit edilmesi gerekmektedir. İran'ın coğrafi konumu, stratejik noktalara hâkimiyeti, enerji kaynakları ve yolları konusundaki avantajları, askeri gücü, benimsediği savunma konsepti ve vekalet savaşlarındaki rolü gibi sert güç unsurlarının incelenerek konuya dair genel bir çerçeve çizilmesi İran'ın sınır ötesi çatışmalardaki avantaj ve zayıf noktalarının tespitinin yanında bu tavır ve yaklaşımını ne ölçüde sürdürebileceğine dair öngöründe bulunmak açısından da faydalı olacaktır.

ANKARA • İSTANBUL • WASHINGTON D.C. • KAHİRE

www.setav.org